

Omgaan met taal- en leesproblemen in het onderwijs

J.E.Rispens@uva.nl

9 oktober 2025
Judith Rispens

OPeRA

OnderwijsPartners Regio Amsterdam e.o.
Netwerk voor vo-ho aansluiting

Taal en leesproblemen in VO en HO

Na zware jaren op school gaat het nu helemaal goed met de dyslectische Jules. Hij doet 6 vwo, ondanks een duw richting vmbo. Zijn getergde ouders hopen dat andere jongeren dit lot bespaard blijft. Scholen moeten van de rechter beter hun best doen.

Algemeen Dagblad 2018

“Ik heb het gevoel dat er op de universiteit eigenlijk te weinig aandacht is voor dyslexie, terwijl op mijn middelbare school iedereen je ‘label’ wist en dus ook wist dat ik dyslexie heb. Het fijne van dit label op de middelbare school was dat je extra hulp kreeg. Het nadeel was dat iedereen je label wist en daardoor al een mening had gevormd over je kunnen”.

<https://www.uu.nl/organisatie/equality-diversity-inclusion/er-zijn-kwaliteiten-verbonden-aan-dyslexie-die-mensen-vaak-onderschatten>

[Filmpje over met TOS naar de universiteit](#)

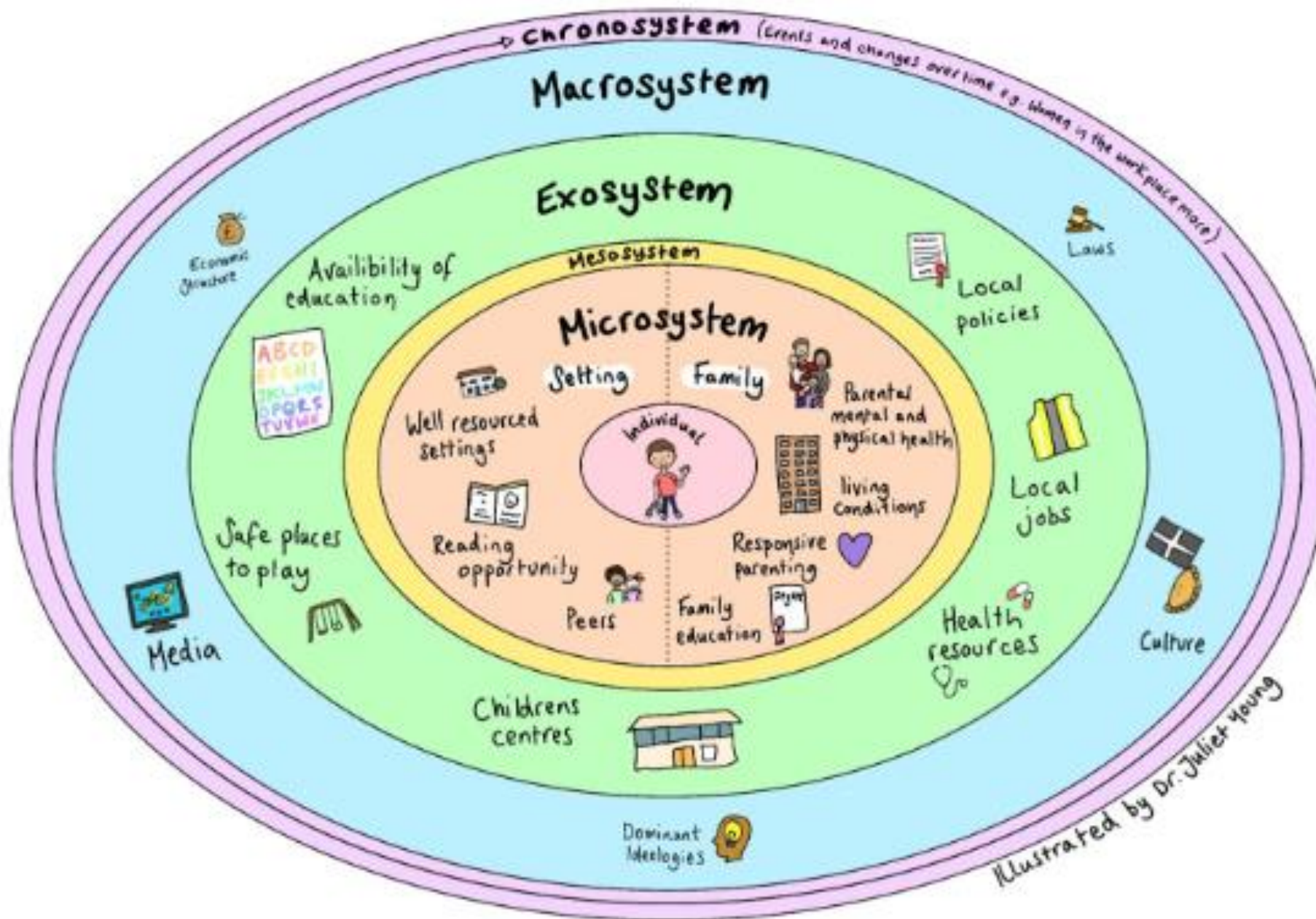
De impact van taal- en leesproblemen op studiesucces

Adolescenten/volwassenen met taalproblemen:

- meer sociale problemen;
- verminderd mentaal welzijn;
- minder academische ontwikkeling

Langbecker, D., Snoswell, C. L., Smith, A. C., Verboom, J., & Caffery, L. J. (2020). Long-term effects of childhood speech and language disorders: A scoping review. South African Journal of Childhood Education, 10(1), 1-13

Ecosysteem van taal- en leesontwikkeling

Reilly, S., & McKean, C. (2023). Creating the conditions for robust early language development for all—Part 1: Evidence-informed child language surveillance in the early years. *International Journal of Language & Communication Disorders*, 58(6), 2222-2241.)

Inhoud workshop

- Kenmerken taal- en leesproblemen
- Signalering / diagnose van TOS en dyslexie tijdens de schooltijd
- Hoe kunnen opleidingen studenten met taal- en leesproblemen faciliteren?
 - Ervaringen uitwisselen

Kenmerken van taal- en leesproblemen

- Vroege taalontwikkeling verloopt via mijlpalen waar binnen veel variatie is

Fasen in de vroege taalontwikkeling

Prelinguale fase 0.0 – 1.0

Huilen
brabbelen

Vroeglinguale fase 1.0 – 2.6

Woordproductie
Rond 2 jaar vocabulaire spurt (>50)
Tweewoords / driewoordsfase (‘koekie eten’)

Differentiatiefase 2.6 – 5.0

Syntactische ontwikkeling (zinsconstructie)
Werkwoordsvervoeging (overregularisaties: loopte)

Voltooiingsfase 5.0 – 9.0

Complexe syntactische operaties
Meta-linguistische kennis

‘De krokodil zegt dat de olifant hem slaat
(Hendriks, 2009)

Fasen in de vroege taalontwikkeling

Na 9 jaar houdt het niet op!

- Met name vertelvaardigheid en luisterbegrip vereisen voortdurende ontwikkeling
 - Als de leeftijd vordert, wordt instructie belangrijker (naast kwalitatief goede input)
 - In interactie met leesontwikkeling
- Vanaf groep 5 ‘learn to read’ naar ‘read to learn’
- Woordenschat, zinsconstructie en narratieve vaardigheid wordt ondersteund door schriftelijk aanbod

Mondelinge taalontwikkeling – vroege geletterdheid

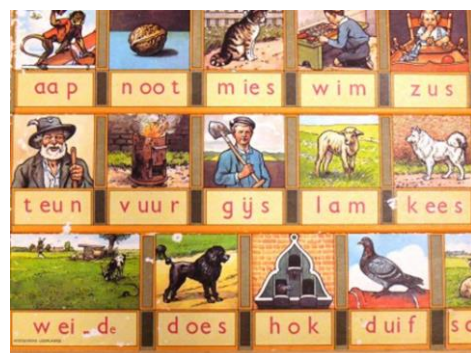
Vanaf groep 1 (4 jaar) werken aan ontwikkeling van geletterdheid

Foneembewustzijn van woorden (rijm / hakken / plakken)

Letterkennis

Koppeling klank-letter

Vanaf groep 3 (6 jaar) gerichte geletterdheidsinstructie

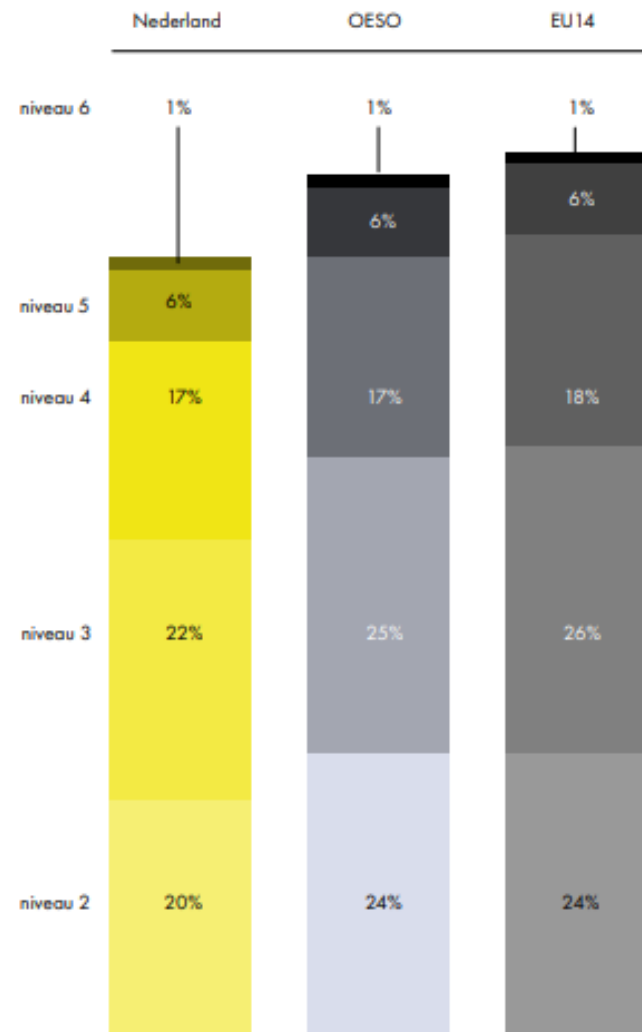

Daarna veel aandacht voor ontwikkeling van **leesbegrip**

Taal- en leesontwikkeling in VO en HO

- Nadruk op academische vaardigheden
 - Begrijpend lezen van langere teksten (inferentie / coherentie)
 - Opbouw meer complexe woordenschat
 - Spelling
 - Schrijven van lange teksten / argumentatie
- Begrijpend lezen veel aandacht (en ligt onder vuur in m.n VO!)

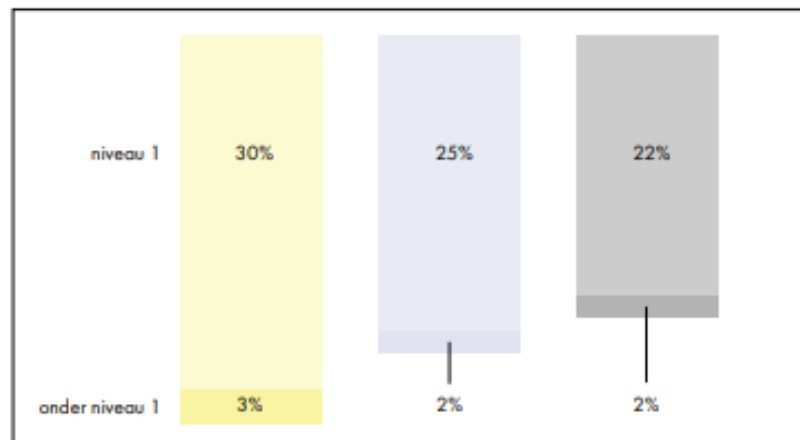
Percentage leerlingen per vaardigheidsniveau leesvaardigheid PISA-2022 (Nederland, OESO, EU14)*

In 2022 presteert in Nederland 33% van de 15-jarigen onder niveau 2 en in de OESO-landen en EU14-landen gaat het respectievelijk om gemiddeld 27% en 24% van de 15-jarigen.

Deze leerlingen kunnen door hun zwakke taalvaardigheid waarschijnlijk minder goed functioneren op school en in de maatschappij, en lopen het risico laaggeletterd het onderwijs te verlaten.

In de afgelopen jaren is het percentage leerlingen in Nederlands dat onder niveau 2 scoort gegroeid. Tussen 2003 en 2012 lag dit tussen de 10-15% van de leerlingen. In 2015 steeg dit naar 18% en in 2018 naar 24%. Deze lijn is doorgezet in 2022 naar 33%.

Wat is begrijpend lezen?

Doel
Motivatie
Mentale alertheid

Vaststellen wat de inhoud van een tekst is
vereist een situatiemodel.
Daar is tekst, taal, kennis, online
constructie én moeite voor nodig

Situatiemodel

Procesvaardigheden:
Coherentievorming
Geheugen
Leesstrategieën

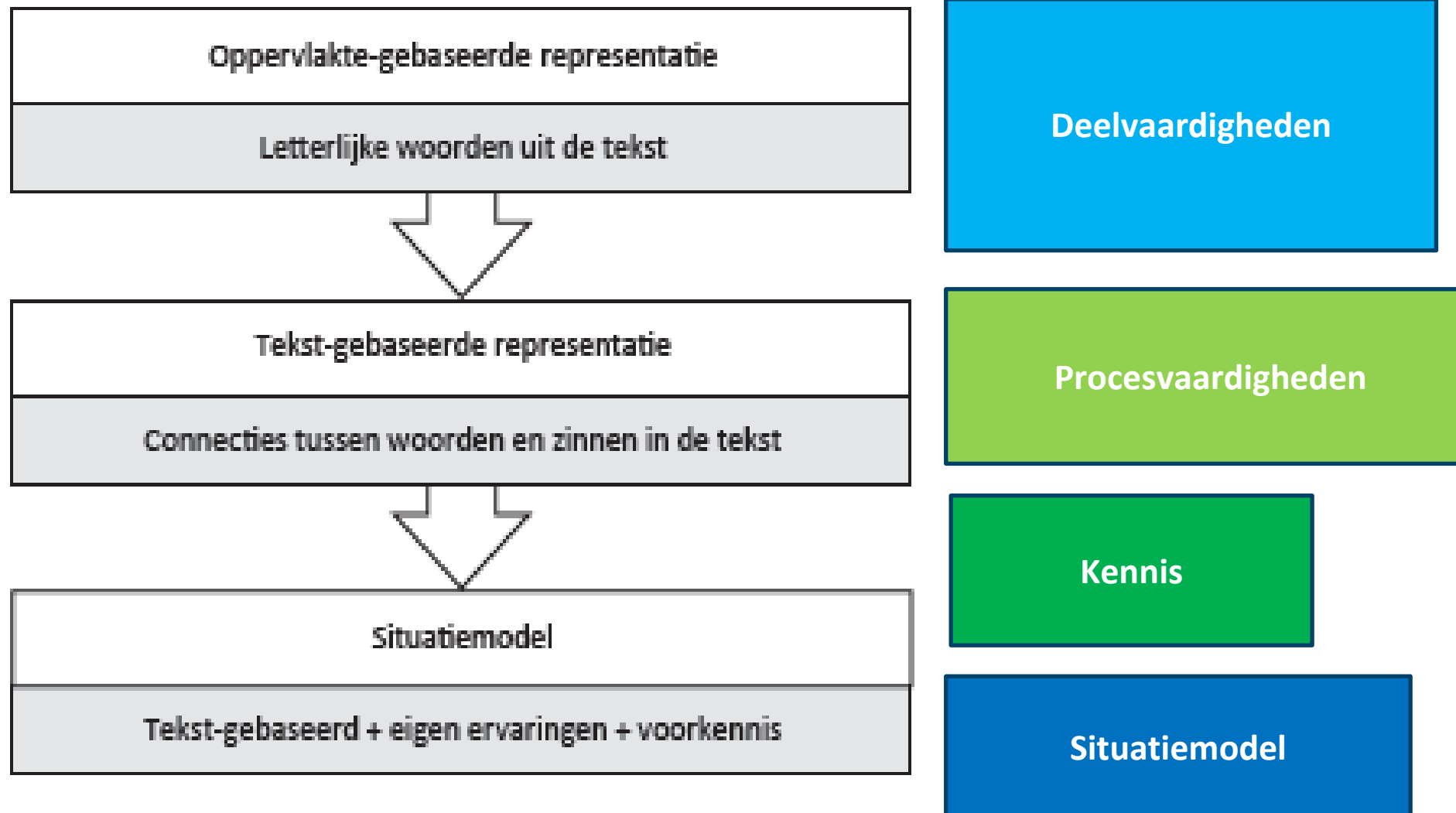
Tekst

Taal

Kennis

Deelvaardigheden

Niveau van coherentie

Taal- en leesontwikkeling in VO en HO

- Tijdens vak ' Nederlands', maar goede taal- en lees- en schrijfvaardigheid ook nodig / getoetst bij andere vakken (bijv. geschiedenis / aardrijkskunde)
- Leren van vreemde talen
 - Woordenschat; grammatica; spelling; orthografie (Arabisch)
- > Taalvaardigheid in moedertaal is van invloed op leren van tweede talen

Problemen met taalontw

Heeft Jos 'n TOS?

SIGNALLEN VOOR EEN TAAIONTWIKKELINGSSTOORNIS (TOS) BIJ KINDEREN

LEER DE SIGNALLEN HERKENNEN

www.kentalis.nl

Samen sterk in communicatie

DeRA

ErwijsPartners Regio Amsterdam e.o.
Verk voor vo-ho aansluiting

Taalontwikkelingstoornis (TOS)

Ongeveer 5-10% van kinderen deze diagnose

Verschillende taalproblemen in de vier taaldomeinen

1. (Morfo-)syntaxis: vervoegen van werkwoorden in de verleden tijd / zinsvorming en zinsbegrip
2. Fonologie: klankproblemen
3. Lexicale-semantiek: woordvindingsproblemen, woordenschatontwikkeling
4. Pragmatiek: het gebruik van taal

Logopedische interventie en/of speciaal basisonderwijs (cluster 2) / voortgezet onderwijs

Intelligentiecapaciteit geen verklaring voor TOS

Problemen met taalontwikkeling

Filmpje van [Maurits](#)

Filmpje van [oudere jongen](#)

Oorzaken van TOS (1)

- Gevolg van 'tekort' in het *verwerken* van taal
- Verwerving van taal afhankelijk van de *verwerking* van taal
- Bijvoorbeeld:
 - Problemen met het goed kunnen verwerken van inkomende spraak
 - Problemen met het kunnen vasthouden van klanken / woorden (geheugen) Joanisse & Seidenberg, 1998; Montgomery, 2002; Gathercole, 2006
- Leiden tot problemen in het opbouwen van klankstructuren en gedetailleerde lexicale representaties
 - Nodig voor woordenschat
 - Vervoegen van werkwoorden: bak versus bak-t versus bak-te
 - Nodig voor complexe grammaticale operaties
 - De man ziet de vrouwen
 - De vrouwen ziet de man
 - De man zien de vrouwen

Oorzaken TOS (2)

Probleem met ‘ statistisch leren’:

Statistisch leren: Regelmaat ontdekken door een leer- en analyseermechanisme dat samenhang tussen elementen bijhoudt

Veel input nodig waaruit een patroon wordt ontdekt (statistiek)

Dit is een impliciet leerproces zonder instructie

Oorzaken TOS (2)

Voorbeelden van regelmatigigheden in gesproken taal:

- Ik loop op de stoep
- **Hij** loopt op de stoep
- **Wij** lopen op de stoep
- **Jij** fietst op de stoep

- Zij loopt op stoep
- Zij loopt op de
- Ik zie een hondje
- Hij ziet een hondje

Oorzaken TOS (2)

Het statistisch leervermogen kan de regelmaat verscholen in taal analyseren met betrekking tot o.a.:

- Syntaxis
- Morfologie
- Woordsegmentatie
- Orthografische regels

"I'll be talking gibberish to you in a moment. There's a big tip in it for you, if you pretend I'm speaking French."

Oorzaken TOS (2)

Kinderen met TOS meer moeite met taken die statistisch leren meten op gebied van

- Het kunnen leren van woordgrenzen / woorden
- Het kunnen leren van grammaticale regels
- Motorisch automatiseren
- Visuele patronen herkennen

Evans et al., 2009; Haebig et al., 2017; Hsu et al., 2014; Lammertink et al., 2019; Lukács & Kemény, 2014; Lammertink et al., 2017; Lum et al., 2014; Obeid et al., 2016; Kemény & Lukács, 2010; Collisson et al., 2015; Lukács et al., 2021

Wetenschappelijk debat: TOS reflecteert probleem met statistisch leren

Ontwikkelingsdyslexie

Hardnekkige problemen in de geschreven taalontwikkeling ondanks een normale intelligentie, normale perceptuele vermogens en onderwijsaanbod

De automatisering van woordidentificatie (lezen) en/of schriftbeeldvorming (spellen) ontwikkelt zich niet, dan wel zeer onvolledig of zeer moeizaam

Ongeveer 5% van de kinderen in Nederland

Dyslexiebehandeling

Ontwikkelingsdyslexie

Longitudinale studies hebben ook (subtiele) problemen in de vroege **gesproken** taalontwikkeling laten zien:

Achterstand in woordenschat (Scarborough, 1990)

Kortere zinnen (Scarborough, 1990)

Meer fouten in productie van werkwoordsvervoegingen (Joanisse e.a., 2000 / Rispens e.a. 2004)

Slechter begrip van:

Passieve zinnen 'de vrouw wordt gekust door de man'

Relatieve bijzinnen De vrouw die gekust wordt door de man koopt een ijsje (Bar-Shalom e.a., 1993)

'wie doet wat' in een zin: Jan zegt dat Peter hem uitscheldt (Waltzman & Cairns, 2000)

Oorzaken dyslexie

Persistente problemen met lezen en schrijven:

Langzaam lezen, niet vloeiend lezen, spellingproblemen

- **Fonologische** problemen:
 - Fonologisch bewustzijn (kat – zat – mat)
 - Fonologische verwerking (nonword repetition / digit span)
 - Rapid naming (automatisering van toegang tot lexicon)Instabiele fonologische representatie zorgt voor instabiele link met letter
- Verminderde capaciteit in het statistisch leren

Statistisch leren bij verwerving van orthografie?

Anders dan gesproken taalverwerving verloopt verwerving van orthografie volgens expliciete instructie

Regelmaat in orthografie die geleerd moet worden gefaciliteerd door statistisch leren

Niet alle regelmaat wordt expliciet uitgelegd

Conder

Cender

Statistisch leren bij verwerving van orthografie?

Nederlands heeft semi-transparante spelling

boot > boten

bot > botten

Hond (hont) > honden

Grafotactische frequentie:

sch versus sg

ng als eindklank versus ng beginklank

Deze regelmaat kan gefaciliteerd worden door²⁸ impliciet statistisch leren

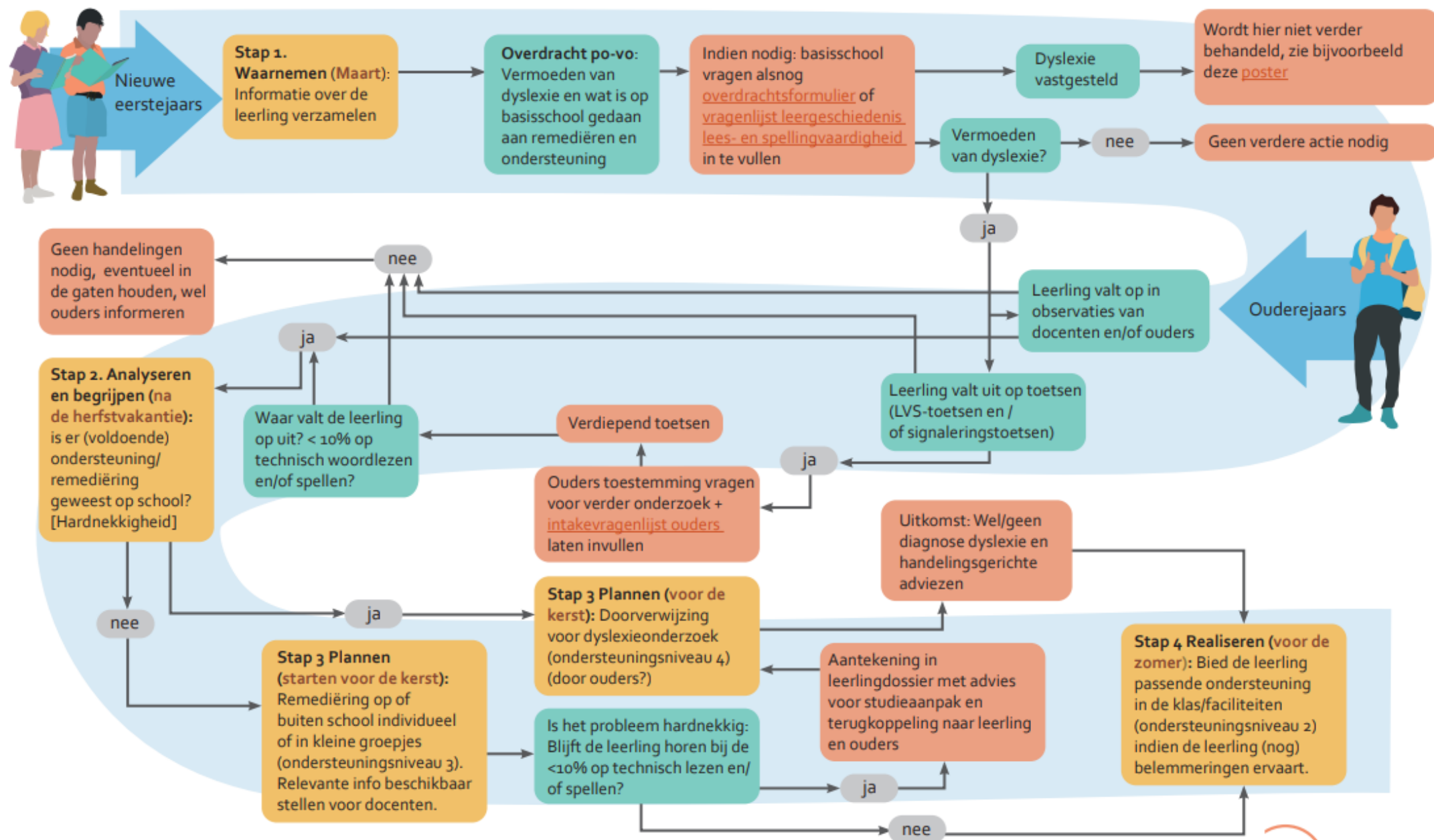
Signalering dyslexie en rol van het onderwijs

Dyslexie:

In **primair onderwijs** vaak signalering van lees- en schrijfproblemen via [‘protocol dyslexie diagnostiek en behandeling’](#)

- Doorverwijzing van **onderwijs naar zorg**
- Dyslexieverklaring ook voor verdere onderwijsloopbaan
- Ook VO draagt zorg voor [signalering](#)
- Ook HO draagt zorg voor [signalering](#)

Beslisboom Signalering lees- en of spellingproblemen en dyslexie in het vo

Handreiking voor overgang VO HO

The image shows the cover of a book titled 'Protocol Dyslexie Hoger Onderwijs' and two accompanying CD/DVD discs. The book cover is red with a dark, abstract image at the top. The title is in white text. Below the title, the editors' names are listed: 'Ria Kleijnen & Marchien Loerts (red.)'. The publisher's name, 'Galant', is at the bottom right. The CD/DVD discs are pink and white, also featuring the title and editors' names.

Protocol Dyslexie Hoger Onderwijs

Een inhoudelijke handreiking voor instellingen voor HO om de begeleiding van dyslectische studenten te optimaliseren.

Ria Kleijnen & Marchien Loerts (red.)

Nico Schloen, Luuk den Hartog, Anthony Paijmans, Jaap Hageman,
John Hermsen, Thieu Dollevoet

Signalering TOS en rol van het onderwijs

TOS kan worden vastgesteld vanaf 3 jaar
Via audiologisch centrum / logopedist

Signalering soms al in gang voorafgaand in PO

Minder duidelijke protocollering voor signalering en diagnostiek in PO / VO / HO

Wisselwerking tussen onderwijs en zorginstellingen

Faciliterende rol van VO en HO voor studenten met dyslexie en TOS

Met name in HO voorzieningen gericht op algemene groep (bijv. extra tentamentijd; toegang tot software)

Informatie via website en studietoelichting

Individuele begeleiding?

Docenten vaak geen informatie over 'functiebeperking' individuele student

Overgang VO naar HO wordt daarom vaak als lastig / wennen ervaren

Discussievragen

1. Voorbeelden van best practices voor student begeleiding
2. Voorbeelden van wensen van studenten
3. Hoe omgaan van becijfering van studenten (zonder / met diagnose) en uitvallen op taal- en leesvaardigheid (spelfouten bestraffen; compositie werkstukken; niet vloeiende presentaties)

10-15 minuten per groepje; daarna terugkoppeling aan de groep